

## **ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ АНДРАГОГІЧНОЇ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ**

Розбудова національної освіти в XXI столітті передбачає неперервний розвиток професіоналізму, збагачення духовної культури, вдосконалення особистісних властивостей. Національна доктрина розвитку освіти акцентує увагу на тому, що “державна політика стосовно безперервної освіти проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін” [2, с. 7]. Динамізм сучасної цивілізації в умовах реформування освіти, змінює модель освіти, а також роль викладача як учасника навчального процесу. Процес навчання у закладах освіти перетворюється з системи передачі знань на систему їх самостійного здобування слухачами, систему пошуку шляхів розв’язання нагальних проблем через дослідницьку діяльність, притаманний андрагогічній моделі навчання. Учень, слухач, студент у процесі навчання поступово стає менеджером свого майбутнього. Це можливо за умов партнерства педагога й слухача в навчально-виховному процесі, активного впровадження нових освітніх технологій, використання можливостей інформаційного простору. При цьому викладач повинен разом з учнем пройти шлях первинної соціалізації, цикл формування, розвитку, вдосконалення його особистості з усіма здобутками й помилками. Цей процес потребує постійного оновлення знань, удосконалення особистості самого педагога. Виникає проблема: чи можливо це досягти у зрілому віці, коли особистість сформована; чи в змозі доросла людина опанувати та втілити у навчально-виховний процес нові освітні педагогічні й інформаційні технології. Це і є головним завданням андрагогіки: “формування у дорослих суб’єктів актуальних компетенцій прикладного характеру за досить обмежений проміжок часу (що дуже важливо для цієї категорії людей)” [1, с. 35].

Дослідженнями проблем самоосвіти й виховання дорослих, зокрема обґрунтуванням діяльності дорослих, які навчаються і які навчають, організації процесу навчання займається андрагогіка [3, с. 25; 7, с. 235]. Представниками цієї галузі педагогічної науки є М. Ноулз, А. Нокс, П. Джарвіс, Р. Сміт, С. Змеєв, С. Вершловський, Н. Протасова та інші. Опрацювання спеціальної літератури, матеріалів досліджень в мережі Інтернет показало, що єдиної точки зору на проблему навчання дорослих немає. Деякі вчені визнають, що ідею навчання протягом усього життя пропагував ще Я. Коменський у відомій праці “Пансофія”. Оскільки людина є продуктом соціального середовища, тому постійно перебуває у

розвитку і процес навчання супроводжує її доки вона живе.

Мета статті – розкрити основні закономірності та педагогічні умови застосування андрагогічної моделі навчання.

Довгий час вважалося, що розвиток дорослої людини вже закінчився, тому в процесі навчання, формування її професійної компетентності вікові особливості та пізнавальні можливості індивіда враховувати немає потреби. З появою педагогічної психології дорослих, яка стала основою нової науки акмеології (від грец., що означає розквіт), вчені дійшли висновку, що “акме” і є тим віковим періодом у житті людини, коли проявляється зрілість, розквіт кращих властивостей особистості. Одночасно зростає необхідність психологічного вивчення процесу навчання дорослих, виявлення психологічних основ їх навчання на етапі зрілості, що є основним завданням андрагогіки, оскільки вона вивчає й формулює закономірності діяльності тих, хто навчається в процесі навчання.

Вікова періодизація інтелектуального розвитку дорослих свідчить про те, що ступінь сприйняття засобів педагогічного впливу в різних вікових періодах неоднаковий. Зріла людина потребує подальшого розвитку й корегування пізнавальних психічних процесів і психологічної підтримки у процесі навчання. Як відомо, педагогічний процес включає навчання і учіння. Навчання здійснюється викладачем за всіма законами процесу пізнання. Учіння здійснюється тим, хто вчиться. Які ж основні положення теорії навчання дорослих? Краще осягнути це можливо під час порівняння педагогічної й андрагогічної моделей навчання.

Модель навчання – систематизований комплекс основних закономірностей діяльності тих, кого навчають і тих, хто навчає. При цьому необхідно враховувати інші компоненти процесу – зміст, джерела, засоби, форми і методи навчання. Але основним в моделі є саме діяльність, слухача і викладача. В педагогічній моделі навчання домінуюче положення займає викладач. Саме він визначає всі параметри процесу: мету, зміст, форми й методи, засоби й джерела навчання. В силу об'єктивних факторів (не сформованості особистості, залежного економічного й соціального стану, малого життєвого досвіду, відсутності серйозних проблем, для розв'язання яких необхідно вчитися) той, кого навчають в педагогічній моделі займає підлегле, залежне положення й не має можливості серйозно впливати на планування, оцінювання процесу навчання. Його участь у реалізації навчання в силу вищезазначених причин також достатньо пасивна, адже основною роллю є сприйняття соціального досвіду, переданого викладачем.

В андрагогічній моделі провідна роль належить тому, хто навчається. Дорослий, що навчається – активний елемент, один з рівноправних суб'єктів процесу навчання. Основоположник андрагогіки М. Ноулз основні відмінності між андрагогічною і педагогічною моделями навчання бачив у наступному (табл. 1):

### Відмінності між андрагогічною і педагогічною моделями навчання

Андрагогічна модель	Педагогічна модель
<b>Підхід</b>	
Неформальний, заснований на взаємоповазі й спільній роботі	Формальний, орієнтований на авторитет викладача
<b>Психологічний клімат навчання</b>	
Планування учбового процесу разом з тими, хто навчається	Планування учбового процесу викладачем
Визначення потреб навчання разом з тими, хто навчається	Визначення потреб навчання викладачем
Формулювання цілей навчання разом з тими, хто навчається	Формулювання цілей навчання викладачем
<b>Логіка навчального предмета, змістовні одиниці</b>	
Технологія передачі знань	Побудова учбового процесу
Спільне визначення нових учбових потреб	Навчальна діяльність
Спільна оцінка програм навчання	Оцінювання викладачем
<b>Орієнтація в навчанні</b>	
На вирішення проблеми	На учбовий предмет
Використання отриманих знань у негайно	Використання отриманих знань на невизначений строк або у далекому майбутньому
<b>Самосвідомість</b>	
Усвідомлення зростаючої самокеріваності	Відчуття залежності
<b>Досвід</b>	
Багате джерело навчання	Мала цінність
<b>Готовність до навчання</b>	
Визначається задачами по розвитку особистості і оволодінню соціальними ролями	Визначається фізіологічним розвитком і соціальним примушенням

На базі цих основних положень андрагогіки й пропонується будувати діяльність по навчанню дорослих, головними характеристиками якої є активна роль, слухача в побудові й здійсненні програми навчання, з одного боку, і спільна діяльність, слухача і викладача, з іншого. При цьому дуже важливо досягти того, щоб атмосфера навчання була дружньою, неформальною, заснованою на взаємоповазі, спільній роботі, при підтримці й

### Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

відповідальності всіх учасників навчальної діяльності. Визначальним при цьому є взаємини між слухачем і викладачем.

Порівнюючи андрагогічну й педагогічну моделі навчання можна сформулювати наступні основні положення:

- у педагогічній моделі слухач повністю залежить від викладача, який і визначає, що і як повинне бути вивчене (тобто цілі, зміст і результати навчання). Відчуваючи себе залежним, несамостійним, підлеглим, той, кого навчають у педагогічній моделі принципово не може бути активним учасником процесу навчання. Його роль і діяльність відносно пасивні, спрямовані на сприйняття (рецептивна діяльність). Тому основними методами є трансляційні;

- з погляду андрагогіки дорослі, що навчаються як і старші підлітки мають потребу у самостійності, у самоврядуванні. Хоча у певних ситуаціях вони й можуть бути тимчасово залежними від кого-небудь, все одно виконують провідну, визначальну роль у процесі свого навчання, у визначенні всіх параметрів цього процесу. Завдання викладача, в основному, полягає в остаточному підсумку, заохочуванні й підтримці розвитку дорослого, наданні допомоги у визначенні параметрів навчання і пошуку інформації. Основною характеристикою процесу навчання стає процес самостійного визначення слухачами параметрів навчання й пошуку знань, умінь, навичок і якостей;

- значення досвіду, слухачів в педагогічній моделі досить незначне. Він може бути використаний лише в якості відправного пункту навчання. Основне ж значення має досвід викладача або автора підручника. Тому

найпоширенішим видом навчальної діяльності є діяльність по зразках, що представляються слухачам. Головними видами технології навчання є трансляція: лекції, рекомендоване читання, телевізійні передачі;

- з погляду андрагогічної моделі навчання людей, по мірі свого зросту й розвитку акумулюється значний досвід, який може бути використаний у якості джерела навчання як самого слухача, так і інших людей. Функцією викладача в цьому випадку є надання допомоги тому, хто навчається у виявленні наявного досвіду. Відповідно, основними при цьому стають ті форми занять, які використовують досвід тих, кого навчають: лабораторні експериментальні, дискусії, розв'язання конкретних завдань, різні види ігрової діяльності тощо;

- у рамках педагогічної моделі, готовність слухачів до навчання визначається зовнішніми причинами, зокрема: примусом, тиском суспільства на людину, погрозою його життєвої невдачі у випадку відмови від навчання. Слухачі згодні й змушені вчити ті самі предмети, тому їх навчання можна побудувати по єдиному стандарту, що передбачає однакове поступове вивчення окремих, не зв'язаних один з одним дисциплін. Головним завданням учня в цьому випадку стає створення штучної мотивації, а також діяльність по визначенню цілей навчання;

### Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

- в андрагогічній моделі, готовність слухачів вчитися визначається їхньою потребою у вивченні чого-небудь для розв'язання конкретних життєвих проблем. Тому той, хто навчається відіграє провідну роль в формуванні мотивації й визначенні цілей навчання. У цьому випадку завдання викладача полягає в тому, щоб створити для слухача сприятливі умови навчання, забезпечити його необхідними методами й критеріями, які б допомогли йому з'ясувати свої потреби в навчанні. Навчальні програми в цьому випадку повинні бути побудовані на основі їх можливого застосування в житті, а їх послідовність і час вивчення визначатися не тільки системними принципами, але й готовністю слухачів до подальшого навчання. Основою організації процесу навчання у зв'язку з цим стає індивідуалізація навчання, на основі індивідуальної програми навчання, що переслідує індивідуальні, конкретні цілі навчання кожного учня.;

- під час навчання по педагогічній моделі, слухачі орієнтовані на придбання знань взапас, знаючи заздалегідь, що більшість із них, якщо й знадобиться їм у житті, то пізніше. Метою слухачів стає заучування більшої кількості знань, умінь і навичок взапас, без конкретного зв'язку із практичною діяльністю. А завданням викладача є передача як змога більшої кількості цих знань, умінь і навичок, також без певного зв'язку із практикою. Курс навчання будується, природно, по розділах навчальних дисциплін, впливаючи з логіки даного предмету;

- у рамках андрагогічної моделі, слухачі прагнуть застосувати отримані знання й навички вже сьогодні, щоб стати більш компетентними у вирішенні проблем, більш ефективно діяти в житті. Відповідно, курс навчання будується на основі розвитку певних аспектів компетенції слухачів й орієнтується на розв'язання їх конкретних завдань. Діяльність учнів полягає в придбанні тих конкретних знань, умінь і навичок, які необхідні їм для розв'язання життєво важливої проблеми. Діяльність викладача зводиться до надання допомоги слухачам у відборі необхідних йому знань, умінь і навичок. Навчання будується по міждисциплінарним модулям (блокам);

- виходячи з вищевказаного й враховуючи особливості недорослих і дорослих, які навчаються, у педагогічній моделі навчання спільна діяльність слухача і викладача здійснюється тільки з учнями, які налаштовані на активне свідоме сприйняття знань. Вона принципово не може здійснюватися на етапах планування, оцінювання й корекції процесу навчання. Вона частково реалізується і тільки у формі пасивної участі того, кого навчають у навчальній діяльності і лише на етапі реалізації процесу навчання;

- в андрагогічній моделі увесь процес навчання будується саме на спільній діяльності слухачів і викладачів. Без цієї форми діяльності процес навчання просто не може бути реалізованим. Викладач організує спільну діяльність із слухачем на всіх основних

### Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

етапах процесу навчання, а слухач бере активну участь у цій діяльності.

Таким чином, андрагогічна модель навчання передбачає й забезпечує активну діяльність того, хто навчається, його високу мотивацію й, отже, високу ефективність процесу навчання. [4; с. 12]

Андрагогічна модель навчання як і андрагогічні принципи навчання відрізняються від педагогічних принципів і моделі навчання. У той же час педагогічні принципи викладання багато в чому можуть бути віднесені й до діяльності викладачів у сфері освіти дорослих, а саме:

1. Принцип спільної діяльності. Даний принцип передбачає спільну діяльність, того, хто навчається з тим, хто навчає, а також з іншими слухачами по плануванню, організації, оцінюванню й корекції процесу навчання [7; с. 72].

2. Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожний слухач разом з викладачем, а в деяких випадках і з іншими слухачами створює індивідуальну програму навчання, орієнтовану на конкретні освітні потреби й цілі навчання й враховуючу досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, когнітивні особливості тих, хто навчається [6; с. 74-319].

3. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання й оцінювання результатів навчання [8; с. 19].

4. Принцип усвідомленості навчання. Він означає усвідомлення, осмислення слухачами і викладачами усіх параметрів процесу навчання й своїх дій по організації процесу навчання. [5; с. 87].

Андрагогічна модель навчання відрізняється від педагогічної. У той же час у реальній практиці навчання неможливо зустріти ситуацію, у якій би андрагогічна модель навчання і її принципи були б застосовні у повному обсязі. Її необхідно застосовувати у відповідних умовах і при навчанні певних груп. Завдання полягає в тому, щоб по мірі дорослішання людини, розвитку її особистості, накопичення нею життєвого досвіду, усе ширше застосовувати в навчанні андрагогічні принципи та модель навчання.

Вищезазначене дає підстави зробити висновок про те, що андрагогічна й педагогічна моделі навчання не протистоять один одному, а доповнюють одна іншу. Педагогіку й андрагогіку слід розглядати як складові частини науки про навчання, які відносяться до різних періодів єдиного життєвого й навчального континууму – процесу навчання людини протягом усього життя.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження полягають у висвітленні проблеми моніторингу цього виду діяльності на сучасному етапі розвитку освіти, розгляду питань, пов'язаних із структурними компонентами професійної підготовки; пошуку ефективних методик професійного навчання.

### **Література**

1. Вербицкий А. Психолого-педагогические основы образования взрослых: контекстный подход / А. Вербицкий // Новые знания. – 2001. – №1. – С. 3.
2. Закон України “Про вищу освіту” // Урядовий кур’єр. – Від 15 червня 2002 р. (№ 86). – С. 5-16.
3. Змеёв С.И. Основы андрагогики: учеб. пособ. для вузов / С.И. Змеёв. – М.: Флинта: Наука, 1999. – 235 с.
4. Кулюткін Ю., Мушталинська І. Педагогічна рефлексія в освітній діяльності дорослих / Ю. Кулюткін, І. Мушталинська // Нові знання //. – 2001. – №4. – С. 7.
5. Подласий І.П. Педагогіка / І.П. Подласий. – М.: Владос, 1999 р. – С. 87.
6. Протасова Н.Г. Андрагогічні принципи навчання в системі післядипломної освіти педагогів / Н.Г. Протасова // Творча особистість вчителя: проблемні теорії і практики: зб. наук. пр. / редкол.: Н.В. Гузій (відп. ред.) та ін. – К.: УДПУ, 1997. – 319 с.
7. Смирнов В.І. Загальна педагогіка: навч. посіб. / В.І. Смирнов. – М.: Логос, 2002 р. – С. 72.
8. Шиянов Е.Н. Загальна педагогіка / Е.Н. Шиянов. – М.: Владос, 2002 р. – С. 19.

**Наталья Черненко**

### **Педагогические условия применения андрагогической модели обучения**

**Аннотация.** В статье рассмотрены особенности педагогической и андрагогической моделей обучения в сравнении, сформулированы основные положения отличий, а также условия применения андрагогической модели обучения.

**Ключевые слова:** андрагогика, андрагогическая модель обучения, взрослый человек, образование взрослых.

**Natalya Chernenko**

### **Pedagogical conditions of andragogy education model**

**Summary.** In the article the peculiarities of pedagogical and andragogy education model are considered in comparison, the main statements of differences are formulated as well as the conditions of andragogy education model usage.

**Key words:** andragogy, andragogy education model, adult, adult education.